

Utdrag af et Bref angående åtskillige nyttige och sällsynte Wäxter

Syßelsatt med en Botanico-Entomologico-Oeconomisk resa uti Skärgården, som sträcker sig ifrån Wästervik intil Wirbo, som är sista ändan på Misterhults Sockn, har jag icke kunnat, förrän nu, afbörda mig min skyldighet med swar.

Jag tilstår, at under hela min wäxtsökningstid, har jag aldrig blifwit så bestört, som när jag fann *Genista Anglica*, en buske, hwilken mig wetterligen aldrig wäxt wild inom Swea Rikes gränsor, utsprida sina taggiga grenar in hwid hafsstranden uti en hage på det så kallade Norrlandet, nedan för Torpet Ladugården, et ganska litet stycke från Wästerwik. Han blommar vid samma tid, som *Lotus corruculata*¹, samt har fullkomligen mogna skidor, då öfwersta fröen på *Avenæ elatioris panicula* börja på at så ut sig. Det är troligt, at Hafswågorna fört frön af busken med sig ifrån någon annan ort, tilika med *Erica Tetralix*, som innästlat sig äfwen i sällskap med Utlänningen. Denna gifning synes mycket sannolik; emedan hwarken det förra eller sednare slaget finnes, så wida jag hunnit granska, på flera ställen, än endast på det ofwannämnda, här omkring Orten. Kor insläpta i hagen lämnade denna buske orörd. Kan hända, at de öfriga hemdjuren ej eller befatta sig med den, rädde, at stickas af deß taggar.

Denna wäxt lærer wäl icke kunna anses annorlunda, än som en raritet i vårt land; Men hwad skal då fällas för utslag öfwer den mycket antiscorbutiska *Cochlearia officinalis*, som växer i så stor mängd på större och mindre Rödsjär, Måsesjär och Uttergryts Holmarne, at flere fjerdingar frö, hwilka äro mogna wid samma tid, som Måbär *Ribes Alpinum*, begynna at blifwa det, derifrån kunna samlas? Deße ofwannämnde Holmar och klabbar ligga i skären utan för Wirbo, beläget i Misterhult Sockn, och tilhöra Hof-Jägmästaren Hammarsköld, denne wettige och werksame landthushållaren. Dofhjorten bryr sig aldeles ej om denna Ört. Då² stora och lilla Rödsjär fans äfwen uti jorden mellan bergsrämnorna den sällsynte *Cucubalus viscosus*. Den samma widklibbningslystna egenskap, som et preparerad *viscum* har till foglarnas fjädrar, den samma och ännu större har detta slagets blad til *Tipula plumosa*; det ser så ut, som denna ört blifwit anbefald, at wara myggfångerska. När hennes hwita blommor undantagas, så syntes hon nästan swart af de många hundrade mygg, som der slutat sina lefnadsdagar. Ehuru detta slags insecter håller sig til öfwerflöd wid stränderna och holmarne uti skären, har jag näppeligen funnit dem så talrika som här. Deras myckenhet förmörkade luften på sina ställen. Det är icke sällsynt at finna *Avena elatior* och *Isatis tinctoria* Wejde där och hwar på holmarne där omkring. Detta sednare slag trifwes oförlikneligen wäl uti den upkastade Hötern *Fucus vesiculosus* och växer till en ansenlig tjocklek och längd. At *Lepidium sativum* förr funnits jämte Stegeborgs Slott wid Wästerwik, fastän det nu ej finnes där, är jag öfvertygad om. Denna *Tetradynamist* har dock troligen kommit dit ifrån Trägården; men det anser jag för mera sällsynt, at finna honom wildt växande emellan stenarne, uti gyttiug sandör på en udde af stora Skaftwiks-ängen, wid hafsstranden. Dit har den ej kommit ifrån trägårdar; ty ängen ligger et långt stycke ifrån Wirbo dit hon hörer, samt ifrån andra gårdar. Wäxten är icke eller planterad uti trägårdarne på den orten.

Så när hade jag glömt *Trapa natans* watn-nöten. Genom mer än tre fjerdingswägars beswärliga gång, öfwer berg, backar och bråte, hant jag ändtligen till Solgång, en by, som

är belägen uti Småland, Calmare län, Lindköpings Stift och Misterhults Sockn. Mine trötta fötter fingo liksom ny styrka, sedan jag efter mycken förfrågning af flere, som ej wiste stället, råkade änteligen en man, som wiste war hon wäxte och rodde mig äfwen dit. Et enda stånd träffades allenast uti en sjö, som ligger tätt intil byen, kallad Hemsjön. Gubben berättade mig äfwen, at han sedt dem för några år tillbaka wäxa i Ählnten, Farsjön och Bosjön. Orsaken til dessa nyttiga wäxters utödande är dämpe-noten; ty uti dessa fiskeredskap hafwa de fått ganska många nötter, refwor och rötter af dem. Bladen se ut som Björkeblad, åt watnsidan helt mörkgröna och polerade. Blomman så wäl som nöten sitter under de tätt jämte hwarandra liggande, flytande blad. När Hallonen börjar på att blifwa mogna, blommar watn-nöten. Blomman är liten; till färgen hwit. När frukten är mogen, synas bladen röda som blod. Watnnöten mognar emot hösten, och så snart hon faller af från sin lilla stjälk sjunker hon til botn. Trapa natans håller til bland de hwita Näckebloomstren *Nymphæa alba*. Grunden, hwaruti roten fästat sig, war gyttja och blå-lera. Hvem skulle tro att *Cimex lineatus*, en Insect som är funnen i Afrika och den Östligare delen af Europa, äfwen tycker om Swänska Climatet? Han fans dock krypande på ett Hallonblad i ången wid Wirbo. Efter Hof-Jägmästern Hammarskölds berättelse, som äger en owanlig insigt i Ornithologien, har en Isfogel *Alceda Ispida*³, för någon tid tillbaka, wistats några år wid Wirbo ån.

Petrus Holmberger

Kommentarer

Uppsatsen är enligt tidens bruk satt i *frakturstil* men med vetenskapliga namn och andra latinska ord i antikva. I föreliggande utskrift är brödtexten i Book Antiqua och latinska passager i Calibri. Originalets stilväxling är inte helt konsekvent men har ändå följts.

Tryckfel:

1. corniculata
2. På
3. Ispida

Ordförklaringar:

Alceda ispida: kungsfiskare
Avena elatior: knylhavre.
Cimex lineatus: strimlus
Cochlearia officinalis: skörbjuggsört
Cucubalus viscosus: klibbglim
Erica tetralix: klockljung
Farsjön: Fagersjön (mellan Bosjön och Älnten)
Genista anglica: nålginst
Lepidium sativum: bitterkrassing avses här.
Lotus corniculatus: käringtand
Tipula plumosa: fjädermygga
viscum: fågellim

Åke Rühling 2015-01-05